

УДК 669.1.004.82

В.С. МІЩЕНКО, д.е.н., професор, завідувач відділом
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, м. Київ

ПОВОДЖЕННЯ З ТЕХНОГЕННИМИ РОДОВИЩАМИ КОРИСНИХ КОПАЛИН

В Україні загострилася проблема державного регулювання використання техногенних родовищ корисних копалин. У зв'язку з цим пропонується для обговорення положення про такі родовища, яке розглядається як проект відповідного нормативного акта на рівні Кабінету Міністрів України. Формалізується визначення техногенних родовищ, визначаються прерогативи Державної геологічної служби, органів державної влади і місцевого самоврядування. Визначаються права і обов'язки власників таких відходів, що кваліфікуються як техногенні родовища.

техногенні родовища, техногенна мінеральна сировина, ресурсно-цінні відходи, використання відходів

В Україні з накопиченням промислових відходів пов'язані значні резерви. З метою їх обліку ведеться кадастр техногенних родовищ корисних копалин, зростає перелік потенційних об'єктів. Ряд з погашених накопичень відходів освоюється як вторинна мінеральна сировина. Разом з тим у зазначеній сфері виникли правові колізії, визначились суперечності щодо відносин власності тощо.

В цьому контексті увазі читачів пропонується проект положення про техногенні родовища, який розроблено в Раді з вивчення продуктивних сил України НАН України на замовлення Міністерства охорони навколишнього природного середовища України. Публікуючи проект документа, автори розробки розраховують на його обговорення і отримання зауважень та пропозицій щодо його удосконалення

Положення про техногенні родовища корисних копалин

1. Це положення регламентує поведінку з техногенними родовищами корисних копалин і ставить за мету створення умов для виявлення, вивчення, обліку і використання додаткових альтернативних джерел сировини, що представлені техногенними родовищами.

Вимоги цього положення поширюються на всіх суб'єктів господарської діяльності, що є утворювачами відходів, та мають на своєму балансі місця чи об'єкти накопичення відходів, і які використовують відходи як вторинну сировину чи планують відповідні заходи.

2. У цьому положенні терміни вживаються у значенні, наведеному в Законі України «Про відходи», а також у ДСТУ 4462.0.01:2005 Охорона природи. Поводження з відходами. Терміни та визначення понять.

Техногенними родовищами корисних копалин є накопичення відходів, утворених при видобуванні та переробленні корисних копалин і розміщених у шламо- та хвостосховищах, відвалах та інших спеціально відведених місцях чи об'єктах, оцінених як техногенна мінеральна сировина, і запаси яких затверджено у встановленому порядку (перероблення корисних копалин включає збагачення, піро-, гідрометалургійні та інші процеси первинного та вторинного перероблення, а також спалювання).

До техногенних родовищ також належать:

- накопичення некондиційної мінеральної сировини (у спеціально відведених місцях чи об'єктах), яка за існуючими технологіями не залучається до технологічного процесу, але в перспективі, при створенні ефективних технологій чи зміні техніко-економічних умов виробництва може бути залучена до виробництва;
- накопичення мінеральної сировини або палива та продуктів їх перероблення, що виникли внаслідок їх втрат під час транспортування, зберігання чи використання. Виділяються дві категорії техногенних сировинних об'єктів:
 - власне техногенні родовища (розвідані і з затвердженими запасами), в яких обліковуються відходи, для утилізації яких існують відповідні технології і виробничо-технологічні передумови;
 - накопичення відходів, попередньо оцінених як техногенні родовища, і ресурсна значимість яких за наявними даними є потенційною, а відповідні технологічні передумови не з'ясовані.

3. Техногенні родовища корисних копалин і попередньо оцінені об'єкти техногенних ресурсів є складовими Фонду надр України, і на них поширюється встановлений порядок надання спеціальних дозволів на проведення геологічного вивчення та промислової розвідки (використання), а також експертизи та затвердження запасів. Вони підлягають обліку у Державному кадастрі родовищ і проявляються корисних копалин, а також у Державному балансі запасів. При цьому попередньо оцінені техногенні ресурсні об'єкти складають резерв фонду техногенних родовищ.

4. Вивчення техногенних родовищ корисних копалин, дослідження речовинного складу та властивостей відходів промисловості на предмет встановлення їх ресурсної значимості і переведення у категорію техногенних родовищ, а також техніко-економічна оцінка відповідних об'єктів здійснюється підрозділами Державної геологічної служби (як центральним органом виконавчої влади з питань геологічного вивчення і забезпечення раціонального використання надр) в рамках заходів програми розвитку і освоєння мінерально-сировинної бази України. Кошти на виконання відповідних робіт щорічно плануються окремою позицією в межах коштів, що виділяються на фінансування геолого-розвідувальних робіт.

За бажанням власників відходів та осіб, у розпорядженні яких знаходяться відходи, зазначене вивчення і оцінка можуть здійснюватись також іншими сертифікованими організаціями. Останні зобов'язані при цьому надавати відповідну інформацію Державній геологічній службі за встановленою формою.

5. З метою забезпечення виявлення, первинної оцінки та обліку накопичень відходів як техногенної мінеральної сировини представникам Державної геологічної служби

України надається право безперешкодного доступу до всіх об'єктів накопичення відходів, що належать підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності.

6. Мінприроди України в особі Державної геологічної служби здійснює координацію роботи центральних органів виконавчої влади, Ради Міністрів АР Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських держадміністрацій, пов'язаної з об'єктами накопичення відходів як техногенними родовищами, в т.ч. попередньо оціненими як техногенні родовища.

7. Геологічне вивчення і промислове освоєння накопичень відходів як техногенних родовищ здійснюється на підставі надання Державною геологічною службою України спеціальних дозволів на користування відповідними об'єктами (поетапно – на геологічне вивчення та на видобування). Винятком із цього порядку є випадки, коли відходи в місцях чи об'єктах їх накопичення зберігаються в окремих бетонних, металевих чи інших ємностях, бетонних бункерах, чеках тощо.

Проведення геолого-розвідувальних робіт на місцях чи об'єктах розміщення відходів, враховуючи їх можливий шкідливий вплив на здоров'я людей та навколишнє середовище, має бути узгоджене з органами Державної санітарної служби, а також повинні виконуватись правила охорони праці і технічної безпеки.

8. Державною геологічною службою Мінприроди України складається і ведеться Державний кадастр техногенних родовищ, у т.ч. попередньо оцінених, розроблюється і затверджується в установленому порядку класифікація техногенних родовищ, регламентується порядок обліку і оцінки запасів та вимоги до їх раціонального використання.

Мінприроди України в особі Державної геологічної служби розміщує в Інтернеті та постійно оновлює електронну версію Державного кадастру техногенних родовищ (у т.ч. попередньо оцінених ресурсно-цінних накопичень відходів). Дані про зазначені об'єкти, які є комерційною чи державною таємницею, оприлюднюються з урахуванням вимог відповідних нормативно-правових документів.

9. Включення місць чи об'єктів накопичення відходів у Державний кадастр техногенних родовищ (у т.ч. попередньо оцінених чи перспективних для геологічного вивчення) здійснюється за звітними даними підприємств, власною інформацією Державної геологічної служби, інформацією органів місцевого самоврядування та іншими даними.

Підставою для виключення відповідних об'єктів з Державного кадастру є відпрацювання родовища, вивезення відходів, їх знищення, забудова території чи її рекреація, а також рішення органів місцевого самоврядування про інше цільове використання земель.

10. Рада Міністрів АР Крим, місцеві державні адміністрації та міські адміністрації міст Києва та Севастополя

зобов'язані вести первинний облік техногенних родовищ та потенційних ресурсно-цінних промислових відходів, що знаходяться на їх території, незалежно від форм власності. Форми відповідного обліку розроблюються і затверджуються Державною геологічною службою України.

Підставою для постановки зазначених об'єктів на облік є:

- результати цілеспрямованого дослідження складу і властивостей відходів;
- інформація підприємств-утворювачів відходів, отримана, виходячи зі складу сировини та технологічних особливостей її перероблення;
- інформація органів Державної геологічної служби;
- фактичне використання відходів, інформація споріднених підприємств з дослідження відходів;
- інша інформація про склад і властивості відходів.

За наявності відповідних передумов органи державної виконавчої влади повинні зобов'язати підприємства провести додаткові дослідження складу і властивостей належних їм відходів, а щодо відходів, які є власністю територіальних громад – замовляють відповідні дослідження спеціалізованим установам.

Організація і управління діяльністю з виявлення та обліку ресурсно-цінних відходів та освоєння техногенних родовищ здійснюється в рамках функціональних обов'язків наявних структурних підрозділів сфери управління державного та місцевого рівня.

11. Місцеві органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування за погодженням із центральним органом державної виконавчої влади з питань промислової політики:

- визначають порядок використання техногенних родовищ у межах старих, закритих і законсервованих місць чи об'єктів накопичення відходів (погашених шламосховищ тощо), які не проходили обліку як матеріальний чи економічний актив у процесі приватизації;
- регулюють питання переведення у категорію техногенних родовищ та встановлюють порядок використання накопичень відходів, що утворилися внаслідок діяльності більше, ніж одного підприємства (місця чи об'єкти колективного розміщення відходів), де неможливо встановити матеріальну частку окремих користувачів. Відповідним інструментом регулювання може бути складання мирової угоди;
- при ліквідації державних підприємств визначають порядок передачі у власність та користування (господарське відання) місць чи об'єктів накопичення відходів, які характеризуються встановленою чи потенційною ресурсною цінністю і сприяють переведенню зазначених об'єктів у категорію техногенних родовищ;

- сприяють вирішенню питання централізованого використання (утилізації) ресурсно-цінних відходів однорідного складу, що розосереджені (зберігаються) на багатьох підприємствах-утворювачах в межах певної території.

12. Місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування з метою стимулювання використання альтернативних вторинних джерел сировини, якими є техногенні родовища, можуть надавати в межах своїх повноважень пільги тим суб'єктам підприємницької діяльності, що вивчають належні їм накопичення відходів з метою надання їм статусу техногенних родовищ та організують промислове освоєння останніх. Такі пільги можуть стосуватися плати за землю, зборів за розміщення відходів, заходів організаційного характеру та ін.

13. Належні державі чи територіальним громадам місця чи об'єкти накопичення відходів, яким надано статус техногенних родовищ, або ті, що попередньо оцінені як техногенні родовища, можуть передаватись у володіння, користування чи розпорядження іншим юридичним особам на підставі договорів купівлі-продажу чи інших договорів щодо їх відчуження за наявності у таких осіб відповідних ліцензій. До особливих умов таких договорів включаються зобов'язання щодо екологічнобезпечного поводження та здійснення заходів з використання ресурсного потенціалу відходів.

Зазначені об'єкти можуть також виставлятися на аукціонний продаж спеціальних дозволів на користування ними, включаючи геологічне вивчення і промислове освоєння (згідно з порядком, встановленим щодо природних родовищ корисних копалин та відповідною заявою до Міністерства охорони навколишнього природного середовища України).

14. Кабінет Міністрів АР Крим, державні адміністрації областей, держадміністрації міст Києва та Севастополя, органи місцевого самоврядування:

- відслідковують ефективність використання техногенних родовищ;
- здійснюють контроль за дотриманням прав власності на відповідні об'єкти згідно з законодавством;
- вирішують питання передачі у власність та використання техногенних родовищ, що знаходяться у власності територіальних громад;
- забезпечують організаційне сприяння використанню відходів як техногенної мінеральної сировини;
- встановлюють у межах своєї компетенції економічні преференції для суб'єктів господарювання, що освоюють техногенні родовища корисних копалин.

15. Органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування у випадку незабезпечення раціонального використання техногенних родовищ, порушення екологічного законодавства, гальмування їх вивчення та розробки мають право у судовому порядку ставити питання про відчуження зазначених об'єктів з передачею прав

розпорядження ними іншим суб'єктам господарювання. В цих же рамках або шляхом мирової угоди підлягають вирішенню питання визначення розміру та форми компенсації первинним власникам ресурсно-цінних відходів.

16. Власники місць чи об'єктів розміщення і накопичення відходів як техногенної мінеральної сировини, а також особи, у розпорядженні яких вони перебувають, мають право на отримання спеціальних дозволів на їх промислове розроблення та/чи геологічне вивчення без проведення аукціону. Зазначені власники і особи можуть передати право власності чи розпорядження відповідними об'єктами іншим суб'єктам господарювання відповідно до законодавства.

За бажанням власника або розпорядника та за його відповідною заявкою (на адресу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України) спеціальні дозволи на користування відходами як техногенною мінеральною сировиною можуть виставлятися на аукціонний продаж відповідно до встановленого порядку проведення останніх.

17. Права та обов'язки власника (користувача) техногенного родовища виникають з моменту отримання ним зареєстрованого в установленому порядку спеціального дозволу на право користування техногенним родовищем. Користувач техногенних родовищ, що здійснює їх розробку, забезпечує виконання установлених законодавством вимог, передбачених умовами надання дозволу, внесення плати (збору) за користування у розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів України (чи податковим законодавством) та щорічне надання за встановленою формою звітної статистичної інформації ДП «Геоінформ» Державної геологічної служби.

18. Підприємства-утворювачі відходів незалежно від форм власності, інші власники відходів, в т.ч. територіальні громади, АР Крим (зокрема стосовно відходів, власник яких невідомий) зобов'язані організувати дослідження і оцінку відходів на предмет їх потенційного ресурсного

значення як техногенної сировини та переведення в категорію техногенних родовищ.

19. Віднесення відходів видобування й перероблення корисних копалин до техногенних родовищ і надання їм цього статусу не звільняє їх власника (розпорядника) від відповідальності за екологічнобезпечне утримання місць чи об'єктів накопичення відходів у відповідності з діючими нормативними вимогами.

20. Суб'єкти підприємницької діяльності, що планують чи розробляють техногенні родовища корисних копалин, можуть ставити перед Кабінетом Міністрів України, Урядом АР Крим, обласними та міськими адміністраціями міст Києва та Севастополя питання (шляхом підготовки відповідних об'рунтувань) щодо встановлення податкових, кредитних та інших пільг, зокрема:

- надання пільг щодо оподаткування прибутку від реалізації продукції, виготовленої з використаної сировини техногенних родовищ;
- застосування прискореної амортизації основних засобів, пов'язаних з організацією розроблення техногенних родовищ;
- надання пріоритетного державного кредитування чи спеціальних державних субсидій на зменшення відсотків за банківські кредити;
- отримання дотацій з державного бюджету.

21. Підприємства та інші власники, а також розпорядники відходів зобов'язані декларувати переведення належних їм місць чи об'єктів накопичення відходів у категорію техногенних родовищ і надавати інформацію щодо складу, властивостей та обсягів накопичення відходів з зазначенням їх ресурсної цінності органам Державної геологічної служби України, Раді Міністрів АР Крим, обласним, Київській і Севастопольській міським держадміністраціям, органам місцевого самоврядування.

Поступила в редакцію 17.05.2007

В Украине обострилась проблема государственного регулирования использования техногенных месторождений полезных ископаемых. В связи с этим предлагается для обсуждения положение о таких месторождениях, рассматривающееся как проект соответствующего нормативного акта на уровне Кабинета Министров Украины. Формализуется определение техногенных месторождений, определяются прерогативы Государственной геологической службы, органов государственной власти и местного самоуправления. Определяются права и обязанности собственников таких отходов, которые квалифицируются как техногенные месторождения.

The problem of state regulation of using technogenic minerals deposits has become more acute in Ukraine now. In this connection we suggest for discussing the regulations on such deposits as the project of the corresponding statutory act at the level of the Cabinet of Ukraine. Formulating of technogenic deposits is given; prerogatives of the State Geological Service, Public Authorities and Local Governments are defined. Rights and duties for the owners of wastes which are qualified as technogenic deposits are designated.